

סוגיה לו: חמץ שעבר עליו הפסח (2): תערובת חמץ שעבר עליו הפסח

רקע

עסקנו בדין חמץ שעבר עליו הפסח, ולמדנו את גדרי הדין. בסוגייתנו מחדשת הגמ' שתערובת חמץ שעבר עליו הפסח מותרת. נחלקו הראשונים על איזו תערובת מדובר. שים לב, שיש לדון בנפרד על תערובת חמץ שעבר עליו, על החמץ, הפסח, לבין תערובת חמץ שעבר עליה, על התערובת, הפסח.

מקורות

- א. ל. "אמר רבא הלכתא... וזבינו חמירא דבני חילא"
ב. רש"י ד"ה שלא בזמנו
ר"ן ז: באלפס ד"ה וכי
רא"ש סי' ה, "... שאם בטלן במזיד אסורין"
רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"א ה"ה
טור סי' תמוז, "ולאחר הפסח בין במינו... בשוגג בטל בששים במזיד אינו בטל" [מובא בעמ' 111]
ריטב"א ד"ה וכי קא קניס
ג. שו"ע סי' תמוז סעי' א-יב ומשנה ברורה [במיוחד: ס"ק קא-קג, קה]

ריטב"א ד"ה וכי קא קניס

וכי קא קניס ביה ר' שמעון בעיניה אבל על ידי תערובת לא קניס. פי' הרי"ט ז"ל ואפילו בנותן טעם כדמוכח מר' יוחנן. ומיהו רובא בעינן במינו, וכן בשאינו מינו דליבטול טעמא, הא טעמא לא בטיל. ואפילו בחלת חוץ לארץ שהקלו בה לבטלה (ובתחלה) (לכתחלה) הצריכו רוב, כדאמרינן התם, מבטלא ברוב. ותהיה במינו, אבל בשאינו מינו ביטול בטעמא בעי. ע"כ להרי"ט ז"ל מפי הרא"ה ז"ל.

הסבר הסוגיה

"אמר רבא הלכתא חמץ... שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כרבי שמעון"
[גמ' ל.].

רבא פוסק שלמרות שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, אם התערב בהיתר - מותר. חכמים קנסו רק כשהחמץ בעין, אבל כשהוא בתערובת לא קנסו חכמים.
מפרש רש"י [ד"ה שלא בזמנו]: "שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר אפילו בנותן טעם". למרות שכל איסורים אוסרים את תערובתם בששים, שהוא שיעור נתינת טעם, הקילו

חכמים בחמץ שעבר עליו הפסח, שאינו אוסר אפילו כשהוא נותן טעם. משמע מדברי רש"י, שכל תערובת שרובה היתר, מותרת, אפילו אם יש בה 49% חמץ שעבר עליו הפסח.

דין זה מפורש בר"ן [ז: באלפס ד"ה וכן], וכך משמע גם מסימט לשון הרמב"ם [פ"א ה"ה]. הטור חולק ולדעתו תערובת חמץ שעבר עליה הפסח מותרת רק אם יש ששים בהיתר כנגד האיסור [מהגמ' לא משמע כשיטת הטור, שלדבריו קושיית הגמ': "ומי אמר רבא הכי" אינה ברורה. גם מהרא"ש (סי' ה) לא משמע הכי].

לרא"ה [בריטב"א ד"ה וכן קניס] שיטת ביניים. לדעתו תערובת מין במינו מותרת אפילו אם יש איסור בשיעור הגדול מאחד בששים, כפי שמוכח מהגמ'. תערובת מין בשאינו מינו, אם האיסור נותן טעם בתערובת, הוא אוסר את כל התערובת, מפני שלא ניתן להתעלם מטעם של איסור.

עסקנו עד כה בחמץ שהיה בעין בפסח, ועברו עליו בבל יראה ובבל ימצא, ואחר הפסח התערב בהיתר. נשאלת השאלה מה הדין של תערובת חמץ כשעבר הפסח על כל התערובת? הטור [סי' תמז] נותן לשאלה את התשובה המתבקשת: "כללא דמילתא כל דבר שאין עוברין על תערובתו יכול לערבו לכתחילה ולשהותו ודבר שעוברין עליו אפילו נתערב ממילא קודם הפסח צריך לבערו ואם לא ביערו אסור". תערובת שעברו עליה בפסח אסורה אחר הפסח, תערובת שלא עברו עליה בפסח מותרת לאחר הפסח.

מהטור לא ברור מהו דבר ש"עוברין עליו", האם כוונתו לדבר שעוברים עליו מהתורה, או אפילו דבר שעוברים עליו מדרבנן? הט"ז [סי' תמב סק"א] מוכיח מהטור בסי' תמב, שכוונת הטור היא רק לחמץ שעוברים עליו מהתורה.

לפי הבנה זו ניתן להסביר גם את שיטת רבינו יונה. הטור מצטט את רבינו יונה הסובר שחמץ שעירבו במזיד כדי להשהות אחר הפסח, אסור אחר הפסח, חמץ שהתערב בשוגג מותר אחר הפסח. מקשה הטור מה משנה אם עירב במזיד או בשוגג, אם עובר עליו בפסח, אסור אחר הפסח אפילו עירבו בשוגג, אם לא עובר עליו בפסח מותר אחר הפסח אפילו עירבו במזיד.

ניתן להסביר שלדעת רבינו יונה, חמץ שעוברים עליו מהתורה, אסור אחר פסח אפילו עירבו בשוגג. חמץ שמותר להשהות בפסח, מותר אחר הפסח אפילו עירבו במזיד. דברי רבינו יונה מתייחסים לחמץ שעוברים עליו מדרבנן. דין חמץ שעבר עליו הפסח מתייחס רק לחמץ שעברו עליו בבל יראה ובבל ימצא, אבל כיוון שהוא עירב במזיד, קנסו אותו, למרות שהוא עבר רק על איסור דרבנן [המג"א (סי' תמז סקמ"ב) מביא הסבר זה כאפשרות להבנת שיטת רבינו יונה].

חשוב לציין שהטור חולק על הר"ן [ז: באלפס ד"ה גמ'] הסובר שדין חמץ שעבר עליו הפסח, נאמר גם על חמץ שעברו עליו באיסור דרבנן [הר"ן מתייחס לחמץ שהפקידו אצל גוי, שלשיטתו עוברים עליו מדרבנן בלבד (עיין עמ' 12)]. אולי הטור והר"ן אינם חולקים, ויש לחלק בין תערובת חמץ לחמץ מופקד].

סיכום

חמץ שעבר עליו הפסח והתערב בהיתר לאחר הפסח, לרוב הראשונים מותר אפילו אם החמץ נותן טעם בהיתר. לדעת הטור, התערובת מותרת רק אם יש בהיתר ששים כנגד החמץ.

חמץ שהיה מעורב בפסח, לפי הבנת הט"ז בטור, אסור אחר הפסח רק אם עברו עליו מדאורייתא. לדעת הר"ן, ניתן להבין שאסור אחר הפסח אפילו אם עברו עליו באיסור דרבנן בלבד.

הלכה

השו"ע [סי' תמו סע' יא] פוסק: "בין חמץ שנתערב קודם פסח ועבר עליו הפסח בין שנתערב בפסח ועבר עליו כל הפסח בין שעבר הפסח על החמץ ונתערב לאחר הפסח בטל בששים". השו"ע פוסק כשיטת הטור, כנגד רוב הראשונים, ואינו מחלק בין חמץ שהתערב בפסח לבין חמץ שהתערב לאחר הפסח, שניהם בטלים בששים. מסביר המשנה ברורה [סקק"ב], שהשו"ע לשיטתו, שעוברים מן התורה על תערובת מין בשאינו מינו שיש בה כזית חמץ, ואין ששים לבטלה. תערובת מין במינו בטלה מהתורה ברוב, ולכן מותרת היא אחר פסח.

המשנה ברורה [סקק"ה] מביא שיש פוסקים החולקים על הטור, ומתירים תערובת חמץ שעבר עליו הפסח אפילו אם החמץ נותן טעם בתערובת. המשנה ברורה מכריע שניתן לסמוך על שיטה זו במקום הפסד מרובה או שעת הדחק.

הרמ"א פוסק להלכה את דינו של ההגהות מיימוניות, שתערובת חמץ שעבר עליו הפסח, ואין ששים בהיתר כנגד החמץ, מותרת באכילה על ידי פדיון. ישליך לים המלח את שווי החמץ, וממילא אין לו הנאה מחמץ שעבר עליו הפסח, והשאר מותר באכילה.

המשנה ברורה [סקק"ו] פוסק שאם החמץ התערב בפסח, ועברו עליו בכל יראה, פדיון מתיר את התערובת בהנאה בלבד, אבל אם החמץ התערב לאחר הפסח, פדיון מתיר את החמץ גם באכילה.